

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ НЕДОСКОНАЛИХ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО НЕСПРОМОЖНІСТЬ ТА БАНКРУТСТВО

Віталій Титич,

ад'юнкт кафедри теорії держави та права Київського національного університету внутрішніх справ

Ступінь державного регулювання економіки знаходиться в залежності від обраної суспільно-економічної моделі розвитку держави. При цьому міра втручання державних органів влади в економічні процеси країни визначається досягнутим рівнем соціального та економічного розвитку, а також поточними і перспективними цілями.

Але в будь-якому випадку, економіка є об'єктом державно-правового впливу у переважній більшості країн.

Правові форми впливу держави на економічні процеси країни можливо визначити, як багатоаспектну діяльність спеціально уповноважених органів держави у сфері управління суспільством, що здійснюється ними шляхом правового регулювання економічних відносин, у межах своєї компетенції. Себто, це легітимно можливі форми діяльності держави, в результаті яких розробляються, приймаються та реалізуються нормативні акти та вживаються заходи забезпечення їх виконання.

Питання стосовно кількісного та якісного складу правових форм діяльності держави є досі дискусійним у юридичній літературі. Але, більшість авторів, що вивчають цю проблему, погоджуються з тим, що правотворча, право реалізаційна та

правоохоронна діяльність є обов'язковими правовими формами діяльності держави, які в свою чергу фактично формують правовідносини в економічній сфері, визначаючи її розвиток. Окремо слід виділити як основну і найбільш значиму форму державно-правового впливу — правотворчу. Її призначення — створення необхідного правового оформлення суспільних відносин у сфері економіки, формування нормативних основ суспільного й державного життя.

Дана форма здійснення державно-правового впливу об'єднує у собі діяльність широкого кола суб'єктів владних повноважень — Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, державних органів з особливим правовим статусом: НБУ, ДПАУ, АКУ, а також органів місцевого самоврядування. Відповідно, відрізняється така діяльність за об'єктами та наслідками впливу.

Безперечно, законотворча діяльність займає чільне місце. Від "якості" реалізації державними органами своїх повноважень у наведених вище правових формах безумовно залежить стан економіки країни, її зростання або стагнація та занепад.

При цьому беззаперечним є те, що економічні відносини, як і будь-які

інші соціальні взаємозв'язки, можуть стабільно функціонувати, якщо вони закріплені у правовій формі.

В основі функціонування ринкової економіки лежить принцип вільної конкуренції, який об'єктивно створює передумови комерційних ризиків для виробників товарів та послуг. Можливими наслідками впливу таких ризиків є стан неплатоспроможності суб'єктів господарювання та в подальшому їх банкрутства.

З огляду на сказане та враховуючи, що інститут неспроможності є дуже важливим юридичним механізмом, що надає необхідний інструментарій для стабільного функціонування економіки, на думку автора буде доцільним провести аналіз реалізації впливу Держави на економіку країни через призму норм, що діють у сфері правовідносин неплатоспроможності та банкрутства.

Вказане законодавство не тільки і не стільки призначене для розв'язання певного правового конфлікту між інтересами боржника та його кредиторів, скільки має бути направленим на стимуляцію прогресивних соціально-економічних змін, розвиток ефективного товарного виробництва [1].

Крім того, треба врахувати що Україна проголосила курс на європейську інтеграцію та проявляє підвищену, в останній час, активність щодо вступу у регіональні об'єднання та міжнародні торговельні й економічні організації. Вказана позиція вимагає від України виконання зобов'язань щодо прийняття нормативних актів направлених на гармонізацію її законодавства з *acquis communautaire*.

Приведення законодавства України у сфері компаній та банкрутства до світових стандартів, а також

норм законодавства Європейського Союзу сприймається як частина політики, спрямованої на досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі.

У Європі банкрутство, конкурсний процес вважається важливим чинником створення дійсно ринкового середовища для економічної діяльності, фундаменту чесної конкуренції в умовах ринку; процедури банкрутства є важливим інструментом ринкових перетворень, а у країнах з перехідною економікою виступають індикатором успішності здійснення таких реформ [2].

Наведене вказує на необхідність проведення дослідження та здійснення аналізу щодо відповідності задекларованих Україною політичної та економічної доктрини та взятих на себе міжнародних зобов'язань реальному стану нормативного врегулювання процедур неспроможності та банкрутства.

Відповідно до загальноновизнаної доктрини конкурсного процесу, його головною метою є забезпечення справедливого та пропорційного задоволення вимог кредиторів неплатоспроможного боржника на колективній основі відповідно до правил визначених законодавством. Тому провадження у справах про банкрутство ґрунтується на засадах конкурсного задоволення вимог усієї сукупності кредиторів неплатоспроможного боржника. Причому спеціальне процесуальне законодавство містить норми, які мають унеможливити задоволення цих вимог в індивідуальному порядку.

Норми матеріального права інституту неспроможності та процесуальні норми, що регулюють провад-

ження у справах про банкрутство, містяться у Законі України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (далі закон), у Господарському процесуальному кодексі України (далі — ГПК), в інших законодавчих актах України.

Ключовою умовою при регулюванні суспільних відносин, які пов'язані з вирішенням проблеми конфлікту інтересів сторін, у даному випадку боржника та кредиторів, є обов'язкове безумовне задоволення вимог кредиторів в умовах процесуальної рівності усіх учасників провадження. Ця умова закріплена у положеннях статті 1 Закону. Реалізація права кредитора шляхом порушення справи про банкрутство свого боржника є можливою щодо будь якої особи, що є суб'єктом господарювання, незалежно від форм власності та організаційно-правової форми при дотриманні обов'язкових умов, встановлених ст.7 Закону.

Але аналізуючи положення Закону та іншого законодавства України, що регулює провадження у справах про банкрутство, можливо зробити висновок, що деякі положення чинного законодавства містять порушення такої ключової умови. Що, у свою чергу, спричиняє порушення балансу у забезпечені інтересів однієї сторони за рахунок обмеження інтересів іншої.

Низкою законодавчих актів передбачено норми, які інакше, ніж спеціальний Закон, регулюють окремі питання задоволення вимог кредиторів під час провадження у справах про банкрутство. А в деяких випадках просто суперечать основним засадам доктрини конкурсного процесу.

Водночас реалізація державно-правового впливу на економічні відносини, шляхом правотворчої діяльності має відповідати суспільним інтересам, забезпечувати економічне зростання та стабільність економічної системи.

Чи відповідають інтересам суспільства норми законодавства, що порушують основні принципи конкурсного процесу, і які реальні наслідки їх дії для економіки країни розглянемо нижче.

Стаття 5 Закону містить виключення зі складу суб'єктів банкрутства. А саме: справи про банкрутство не можуть бути порушені щодо казенних підприємств та комунальних підприємств, щодо яких ухвалене відповідне рішення.

Таким чином, вказана норма надає переваги публічним власникам (державі, територіальним громадам), одночасно обмежуючи права їх кредиторів, приватних осіб.

Існування у сучасному законодавстві України подібної, відверто дискримінаційної норми, є пострадянським атавізмом, який ні яким чином не враховує ані положення Конституції України, ані відповідає інтересам економіки країни.

З огляду на специфічну сферу діяльності казенних підприємств, у частині, що стосується останніх, можливо погодитися з певною доцільністю існування подібного обмеження. Але виключно, за обов'язкової умови взяття на себе та виконання власником (Державою) зобов'язань перед кредиторами.

Обмеження прав кредиторів на порушення справи про банкрутство стосовно комунальних підприємств є недоцільним та економічно не виправданими. Можливо припустити, що у процесі написання та прийнят-

тя Закону законодавці мали на увазі підприємства житлово-комунального господарства, діяльність яких має великий соціальний вплив на відповідну територіальну громаду. Але переважну більшість так званих "комунальних підприємств" становлять суб'єкти господарювання, створені органами місцевого самоврядування на основі комунального майна. Як і будьякі підприємства іншої форми власності, вони ведуть підприємницьку діяльність на власний ризик з метою отримання прибутку. Така діяльність не має суттєвого суспільного значення. Проте вирішення питання щодо порушення справи про банкрутство такого підприємства залежить також від суб'єктивного, нічим не регламентованого бажання органу місцевого самоврядування. Як показує численна практика, таке право, надане Законом органу місцевого самоврядування, є джерелом серйозних зловживань та протиправних дій.

Крім того можливо стверджувати, що ця норма суперечить інтересам самих комунальних підприємств. Так, наприклад, застосовуючи інструментарій конкурсного процесу, який містить Закон, зокрема, санаційні процедури, можливості списання, розстрочення та відстрочення заборгованості на умовах мирової угоди, можливо було б у рамках правового поля відновити фінансово-економічний стан такого суб'єкта господарювання.

До переліку нормативних актів, що законодавчо закріплюють певні преференції для окремого кола суб'єктів, відносяться: Закони України "Про введення мораторію на примусову реалізацію майна", "Про особливості приватизації підприємств Державної акціонерної ком-

панії "Укррудпром", "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу".

Так, Законом України "Про введення мораторію на примусову реалізацію майна" встановлено мораторій на застосування примусової реалізації майна державних підприємств та господарських товариств, у статутних фондах яких частка держави становить не менше 25 відсотків, включаючи випадки відчуження шляхом продажу майна в процесі визначеного відповідними статтями Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом", не допускається визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури і продажу майна підприємства.

У цій статті автор не досліджує, але вважає за потрібне наголосити на негативних правових наслідках, породжених невідповідністю вказаного закону основним засадам правової доктрини, закріплених у конституції — рівності перед судом, рівності всіх форм власності, обов'язковості виконання судових рішень та ін.

Зупинимось на тому, яких цілей в економічній площині намагався досягти законодавець, ухвалюючи цей Закон, та які реальні наслідки для економіки він породжує. Тобто, наскільки якісно держава реалізує можливості правового впливу на економічні процеси країни через норми цього Закону.

Аналізуючи преамбулу Закону, є можливим зробити висновок про те, що він, на думку авторів, мав би сприяти зменшенню арсеналу засобів протиправного відчуження державної власності, у тому числі у

процедурах банкрутства. Враховуючи реалії українського правозастосування такі заходи можливо було б визнати доцільними.

Але чи виконують вони покладені на них задачі? З огляду на відому авторові судову практику — ні. Обмеження, встановлені ціною порушення Конституції, не дають очікуваного результату. Це пояснюється декількома причинами.

По-перше, розробка та редагування вказаного законодавчого акту відбувалася, вочевидь, особами не знайомими з українським законодавством, що регулює процедури банкрутства.

Заборона щодо відчуження майна, встановлена Законом, торкнулася лише відчуження що здійснюється шляхом продажу майна у процесі провадження справи про банкрутство, визначеного статтями що відносяться до ліквідаційної процедури. У рамках санації відчуження цілісного майнового комплексу підприємства залишається можливим для всіх, крім унітарних державних підприємств (за статею 19 Закону), та продаж частини майна боржника для всіх, без виключення підприємств (стаття 20 Закону). Загалом Державі повинно бути байдуже, шляхом якої процедури конкурсного процесу — ліквідації чи санації її позбавлять "стратегічної" власності. Більше того, аналізуючи нормативне викладення, яке регламентує санацію, можливо зробити висновок, що така реорганізаційна процедура не потребує згоди боржника і носить виключно примусовий характер. Тому по суті санація, у розумінні українського законодавства, є латентною ліквідацією.

Крім того, поза заборонами залишилися такі способи зміни фактич-

ного власника, як обмін вимог кредиторів на активи боржника або його корпоративні права, виконання зобов'язань боржника третіми особами (інвесторами) та набуття ними прав на майно боржника. Вказані способи застосовуються у переважній більшості випадків відчуження майна. Але на відміну від процедур продажу майна вони не регламентовані законодавством та дозволяють реалізовувати протиправні схеми.

По-друге, це не розуміння законодавцями (та Конституційним Судом України, який давав оцінку конституційності цього закону), у чому полягає та як саме має реалізовуватися "найважливіша функція держави" — забезпечення економічної безпеки України і якими чинниками досягається соціальна спрямованість економіки.

Отже, на підставі викладеного, є можливим констатувати — правотворчість Держави, реалізована у Законі України "Про введення мораторію на примусову реалізацію майна", в силу ряду об'єктивних причин не має і не може мати позитивного впливу на економічні процеси в країні.

У приписі аб.8.п.1 р.VII "Прикінцеві положення" Закону визначено, що "положення цього Закону щодо провадження у справах про банкрутство підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості на умовах, визначених Законом України "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу", застосовуються з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування під-

приємств паливно-енергетичного комплексу". Тому у разі колізії норм цих законодавчих актів судам слід керуватись положеннями Закону України "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу".

Вказаний законодавчий акт, як і попередньо розглянуті, містить низку нічим не обумовлених преференцій певних суб'єктів господарювання перед іншими учасниками цивільного обороту. Зокрема, п.3.7 статті 3 цього Закону містить положення про повернення без розгляду заяви про порушення справи про банкрутство тільки з тієї причини, що боржник віднесений до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, що беруть участь у погашенні заборгованості. Не відповідність таких положень Конституції та іншим законам України, а отже суспільним інтересам, і як наслідок — не можливість отримання позитивного результату для економіки країни, була розглянута вище.

Особливо хочеться загострити увагу на "особливостях" провадження у вже порушених справах про банкрутство таких підприємств, що встановлені статтею 4 Закону України "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу".

Цією статтею передбачено наступна комбінація норм:

По-перше, господарський суд має право подовжити термін проведення процесуальних дій стадії розпорядження майном (підготовчого та попереднього засідання) та терміну, встановленого Законом для процедур розпорядження майном та санації підприємства-боржника на

строк, що відповідає строку процедури погашення заборгованості, визначеної Законом України "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу".

По-друге, на період дії процедури погашення заборгованості на учасників розрахунків не поширюється мораторій на задоволення вимог кредиторів.

Це означає, що на відповідній стадії розпочатого конкурсного процесу боржник буде провадити розрахунки із загальної суми активів ліквідаційної маси з одними кредиторами, а інші, які не підпадають під визначення — учасники розрахунків, будуть чекати. Враховуючи те, що строк дії процедури погашення заборгованості встановлений цим Законом, вже двічі подовжувався на рік, і судячи по всьому буде подовжуватися ще, перспектив задовольнити свої законні вимоги кредитори таких підприємств, що не є "учасниками розрахунків" не мають.

Тут доцільно буде відмітити суттєвий "прогрес" законодавця у його творчій діяльності. Якщо у раніше виданих законодавчих актах заперечувалося тільки право особи отримати задоволення своїх законних вимог від певного кола суб'єктів шляхом, передбаченим загальним масивом законодавства, то Закон України "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу" допускає грубе порушення ключової умови конкурсного процесу — забезпечення справедливого та пропорційного задоволення вимог усієї сукупності кредиторів неплатоспроможного боржника на колективній основі.

Оскільки допускає задоволення цих вимог в індивідуальному порядку.

Як вказуює більшість авторів, що досліджують розвиток правової доктрини неспроможності у світових економіках, законодавство, що діє у різних країнах світу, умовно поділяється на "прокредиторське" або "продибиторське". Головним критерієм такого розподілу є система пріоритетів у системі законодавства. Іншими словами, яким можливим правовим наслідком конкурсної процедури віддається перевага — най-більш повному задоволенню інтересів кредиторів чи можливості збереження боржника як суб'єкта господарювання. Ґрунтуючись на власному розумінні суспільних інтересів, кожна держава формує законодавство про неспроможність з певним ухилом. Але в будь-якому випадку мова не йде про закріплену законодавчо можливість повного ігнорування боржником своїх зобов'язань перед кредиторами та легалізацію протиправних дій.

Результатом введення в дію та застосування наведених вище нормативних актів, є з одного боку, порушення низки конституційних прав осіб, звернення вказаних осіб до Європейського суду з прав людини та рішення суду проти України. З іншого боку, практично нульовий, а іноді негативний результат у економіці країни.

Тобто реалізація правотворчого впливу Держави на економіку країни через норми законодавства про неспроможність та банкрутство, аналіз яких був зроблений вище, носить на наш погляд негативний характер.

Недосконалість даних норм законодавства обумовлена, перш за все, недоліками законодавця — невисо-

ким рівнем його правової та професійної культури, недосконалою юридичною технікою.

Дводено, що основні ідеї та зміст спеціально-юридичного (позитивного) права характеризують принципи права. Зокрема, загальні принципи права, які лежать в основі національної правової системи, діють у всіх галузях права незалежно від специфіки регламентованих ними суспільних відносин. Серед переліку основних загальних принципів права важливе місце посідає принцип законності, який ставить високі вимоги до якості нормативно-правових актів. Показником якості правового акту є просте та логічне викладення його положень, яке не потребує додаткового тлумачення, відсутність колізій та суперечностей між цим актом та іншими актами законодавства.

Керівними засадами правотворчої діяльності має бути відповідність її основоположним, фундаментальним принципам. Зокрема принципам науковості, професіоналізму, законності. Які, у свою чергу, передбачають у процесі підготовки та видання нормативно-правових актів вивчення соціальних, економічних, політичних факторів розвитку суспільства, його об'єктивних потреб; залучення до розробки таких актів науковців, фахівців відповідної галузі права, професіоналів. Правові акти мають відповідати Правовій доктрині, загальним принципам міжнародного права, Конституції України, іншим актам вищої та рівної юридичної сили, логічно вписуватися у систему права країни. Невідповідність діяльності законодавців цим принципам нівелює соціальну цінність такого права, демонструє світовій спільноті низький

показник цивілізованості українського суспільства.

Якщо розглядати право як регулятор економічних відносин, то нашій правовій системі ще досить далеко до досконалості, — не тільки через відсутність продуманого, досконалого законодавства, але і в силу недостатності оперативності та компетентності правотворчих органів у розробці та впровадженні норм права, що сприяють стабільному функціонуванню ринкової економіки.

Можливе зростання економіки, її ефективність перебувають у прямій залежності від якості законів та

інших нормативних актів, які встановлюють умови існування раціональних економічних відносин. Стан сучасної економіки в Україні зумовлений не тільки економічними та політичними помилками, надмірно активним у деяких галузях та неефективним втручанням держави. Але і юридичними причинами, серед яких недосконалість законодавства. ◆

Література:

1. Джунь В.В. *Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія.* — К., 2006
2. Бірюков О.М. *Законодавство про банкрутство в контексті процесів гармонізації права України до європейських та світових стандартів. Тези виступу. III Щорічної практичної конференції АПУ* — К. 2006

ЦІКАВО ЗНАТИ

ЗАЙМАТИСЬ ЙОГОЮ ЦЕ СПРАВА НЕ ДЛЯ АМЕРИКАНЦІВ

Звісно, що робить фізичні вправи, що називаються йогою, може кожен бажаючий американець. Але, зареєструвати патенти або торгівельні марки, пов'язані з йогою, які з успіхом практикуються в фітнес-індустрії, скоріше всього не вдасться. Справа в тому, що офіційні органи Індії вимагають анулювати зареєстровані в США патенти і торгівельні марки, які пов'язані з йогою. Індійська влада вважає, що реєстрація таких патентів суперечить нормам міжнародного права. Неможна патентувати те, що тисячоріччями було загальним надбанням.

За матеріалами: http://www.uatm.com.ua/show_news.